

«ЩЕ ВОСЕНИ 1990 РОКУ МЕНІ ДОВЕЛОСЯ БРАТИ УЧАСТЬ В ПІДГОТОВЦІ ПРАКТИЧНО ПЕРШОЇ КОНЦЕПЦІЇ МАЙБУТНЬОЇ КОНСТИТУЦІЇ». - ОЛЕКСАНДР КОПИЛЕНКО

Сьогодні наш співрозмовник – директор Інституту законодавства Верховної Ради України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПрН України, заслужений юрист України, член наукової ради нашого журналу Олександр Копиленко, котрий відзначає 55-літній ювілей.

? **УКРАЇНА ЖИВЕ В УМОВАХ
КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ.
ЯКІ Б ВИ НАЗВАЛИ ОСНОВНІ
ЗАКОНОДАВЧІ ПРІОРИТЕТИ,
ЩО ЗАБЕЗПЕЧИЛИ Б ЯКНАЙШВИДШЕ
ВТІЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ
КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В НАШІЙ
ДЕРЖАВІ?**

Конституційна реформа в Україні триває від дня проголошення Декларації про державний суверенітет України. Її зміст змінювався відповідно до завдань, що стояли перед нашою державою на різних етапах її розвитку.

Основна проблема полягала у визначенні векторів змін до Конституції. Досить часто всі дискусії зводилися до стандартних тверджень на кшталт: «Так жити не можна» або «Конституційна реформа – це вимога часу». Саме тому я давно пропонував підготувати Національну доповідь, в якій слід визначити проблеми реалізації Конституції та шляхи її вдосконалення (що можна

було б здійснити на базі Національної академії правових наук України). На жаль, цього так і не зроблено.

Як відомо, у рамках діяльності нинішньої Конституційної Комісії, створеної Указом Президента України П. Порошенка від 3 березня 2015 року, виокремлено три робочі групи, що досить точно відповідає основним векторам підготовки змін до Конституції України та суспільним сподіванням. Це групи з питань децентралізації, судової реформи та прав людини. На мій погляд, найбільш проблемними є питання змін до розділів, що стосуються загальних засад конституційного ладу та прав людини.

Я пригадую, як тривала робота над проектом Конституції 1996 року. Тоді до розділу, який стосувався прав людини і громадянина, надійшло близько 900 зауважень, що становило майже 30 відсотків від усіх пропозицій до проекту Конституції. У процесі їх

обговорення «ліві» наполягали на тому, що обсяг прав нового проекту не може бути меншим від того, який проголосувала й гарантувала Конституція 1978 року. «Праві», навпаки, переконували, що звичайні та близькі нам «гарантії» може дати лише держава з адміністративно-командною економікою, не кажучи про цілковиту формальність багатьох із них.

Зрештою, із відчуттям великої перспективи, в Конституції у статті 1 було закріплено те, що Україна є соціальною та правовою державою. На жаль, тодішні очікування повною мірою не виправдалися, окрім загальних рамок нашого європейського вибору.

? **В УКРАЇНІ НЕБАГАТО ФАХІВЦІВ,
ЯКІ МАЮТЬ ТАКИЙ ДОСВІД
УЧАСТІ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ
ПРОЦЕСІ.**

Дійсно, ще восени 1990 року мені довелося брати участь в під-

ктурні ідеї політиків чи аматорські пошуки численних експертів, які «самопіарилися» та «самопіаряються» під гучними назвами організацій, що зареєстровані переважно у приватних квартирах.

До речі, нинішній етап конституційної реформи також має свої особливості. Насамперед, для нього «характерне» широке залучення зарубіжних експертів, що є цілком виправданим із точки зору реалізації європейського вибору України.

? ВІДОМО, ЩО ВИ БУЛИ УЧАСНИКОМ «КОНСТИТУЦІЙНОЇ НОЧІ». ЯКОЮ БУЛА ВАША ОСОБИСТА УЧАСТЬ У НІЙ ТА ЯКІ ВАШІ НАЙБІЛЬШ ПАМ'ЯТНІ СПОГАДИ ПРО ЦЕЙ ІСТОРИЧНИЙ МОМЕНТ?

Багато про що можна розказати. Почати варто хоча б з того, як народилася ця ідея. 27 червня 1996 року Голова Верховної Ради Олександр Мороз скликав нараду (я брав у ній участь як заступник керівника юридичного відділу Апарату Верховної Ради). Напередодні Президент України Леонід Кучма оголосив про проведення конституційного референдуму, тож цілком природно постало питання: «що робити?». Якраз Олександр Мороз і запропонував працювати до тих пір, поки не буде ухвалено Конституцію.

І досі не можу забути емоційну складову цього процесу і те, як долалися численні перешкоди під час розгляду практично кожної конституційної статті. А з професійної точки зору – згадую його компромісність, про що вже говорилося. Зокрема, було створено щонайменше три робочі групи, які узгоджували спірні статті, у тому числі щодо питань власності, АР Криму та державної символіки.

Я брав участь у робочій групі з питань державної символіки й запропонував використати досвід УНР, в якій існував великий

готовці практично першої концепції майбутньої Конституції.

До робочої групи входили Леонід Юзьков, Микола Козюбра, Володимир Василенко, Володимир Шаповал, Петро Мартиненко й Анатолій Мацюк, а я та Анатолій Заяць були «приписані» до неї від юридичного відділу та групи наукових консультантів Секретаріату Верховної Ради тоді ще Української РСР.

Що характерно, ця робоча група не мала заданих політичних параметрів роботи, тому на хвилі вільного наукового пошуку реалізовувалися новаторські ідеї, якими тоді було сповнене наше су-

спільство. Уже потім конституційні зміни стали вписувати в політичні параметри, що загальмувало роботу над Конституцією на довгі шість років.

Власне кажучи, Конституція так і народилася як результат політичного компромісу. За дивним збігом обставин Михайло Грушевський у далекому 1918 році основною проблемою тодішньої Конституції УНР назвав те, що вона мала посередній характер між соціалістичним змістом і готовими шаблонами західних демократій. Певною мірою це стосується і нашої Конституції України 1996 року. І саме в цьому глобальна проблема, а не кон'юн-

і малий державні герби. А десь о 5 чи 6 ранку написав промову, з якою О. Мороз виступив після остаточного ухвалення Конституції. І досі пам'ятаю останню фразу: «А гроші, виділені на референдум, нехай підуть на пенсії та зарплати».

? **ОСКІЛКИ ВИ ЗГАДАЛИ ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД, ТО ЯКЕ ЗНАЧЕННЯ, НА ВАШ ПОГЛЯД, МАЄ ІСТОРИЧНА ТРАДИЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ПІДГОТОВКИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ?**

Під час роботи над конституційними змінами неодноразово лунали посилання на український історичний досвід. Проте варто зазначити, що за нинішніх умов беззастережне сприйняття такого досвіду – справа невдячна, хоча б через те, що історичними прикладами можна виправдати будь-яку точку зору.

Так, у ході дискусії навколо майбутньої моделі адміністративно-територіального устрою пропонувався із посиланням на досвід Київської Русі вживати термін «вольність». Та, якщо використовувати цей термін, то замість «громади» слід писати «верв», що у той час означало «сільську територіальну спільноту». Але тоді вже треба сприймати й інші надбання княжої доби, зокрема «Руську правду» Ярослава Мудрого, яка могла би взагалі (якщо розуміти все буквально) замінити конституцію. Тим більше, що її ідеї абсолютно співзвучні нинішнім проблемам нашого правосуддя, оскільки за «Руською правдою» рівень відповідальності за злочин і можливість жертв відновити справедливості залежали тільки від їхнього матеріального становища.

Однак все ж є й приклади позитивного використання досвіду наших попередників у чинній Конституції України (і не тільки в ній).

Зокрема, як вже зазначалося, ідея Великого і Малого гербів, яку реалізовано у статті 20, запозичена із законодавчої практики УНР. А норми статті 39 про те, що громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, – із Законів про тимчасовий державний устрій України гетьмана П. Скоропадського. Ще один приклад – у липні минулого року у Верховній Раді України зареєстровано законопроект «Про муніципальну службу», а це пряма аналогія з Державною вартою, що діяла в Українській державі за гетьмана П. Скоропадського.

У цьому історичному контексті можна навести ще один приклад, маючи на увазі в тому числі дискусію довкола виконання законів про декомунізацію, про доцільність відзначення травневих свят на державному рівні та їх відповідність історичній традиції українського народу. Більшість громадян пов'язує ці свята з радянським минулим, а найбільш радикально налаштовані – вимагають їх скасування як пережитків тоталітарного режиму. У зв'язку з цим хотілося б звернути увагу на те, що серед численних законів, які ухвалила Центральна Рада, був і Закон про восьмигодинний робочий день від 25 січня 1918 року. Цей закон, як своєрідний прообраз Кодексу законів про працю, серед іншого, встановлював святкові дні, до числа яких відносилось і 1 травня.

Характерно, що про святкування 1 травня було видано окреме розпорядження міністра внутрішніх справ УНР М. Ткаченка від 20 квітня 1918 року. Відповідно до нього «день 1 травня святкує робітництво всього світу як праздник трудящого люду». При цьому міністр, звертаючись до губернських та повітових комісарів, закликав їх не забороняти урочистих маніфестацій, а тим більше зборів, віч та мітингів, навіть там, де запроваджено військовий стан.

За словами міністра, «належить тільки з огляду на збільшену агітацію ворожих працюючому люду контрреволюційних сил пильно поглядати спокою, щоб контрреволюція не шкодила урочистому святкуванню робітництвом його свята».

На мій погляд, історичний досвід заслуговує вивчення та врахування певних національних традицій, проте не може бути вирішальним для удосконалення сучасної конституційної моделі. Тому необхідні інші, більш сучасні варіанти, які були би зрозумілими та прийнятними навіть на психологічному рівні.

З цього приводу хотілося б згадати слова М. Грушевського, який вважав, що подібні дискусійні питання слід «вирішувати не на основі археографічних джерел, принципів давності або штучно створених умов переважання, а на реальних фактах сьогодення і в дусі справжнього демократизму».

? **ЯКІ, НА ВАШ ПОГЛЯД, НАЙБІЛЬШ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ ЗАРАЗ?**

На мій погляд, одним із проблемних аспектів моделі організації влади є гіпертрофоване намагання урівняти повноваження Президента України та Прем'єр-міністра. Незважаючи на критичне сприйняття суспільством ідеї посилення ролі глави держави, що асоціюється з нашим нещодавнім минулим, тим не менше, сильна президентська влада – це традиція українського державотворення.

Досить згадати лише конституційні проекти кирило-мефодіївця Г. Андрузського та М. Драгоманова. Пізніше, у 1918-1919 рр., у документах закордонних представництв П. Скоропадського, а потім і С. Петлюру називали «тимчасовими президентами».

Думаю, що дискусію з цього приводу слід продовжувати. ■